

UČEŠĆE DEČIJEG TURIZMA U RAZVOJU DIVČIBARA

Milan Vujić

*Akademija strukovnih studija Beograd, OdsekVHŠ, Beograd, Srbija
milan.vujic@vhs.edu.rs*

Tamara Vujić

Akademija strukovnih studija Beograd, OdsekVHŠ, Beograd, Srbija

Marija Pršić

Srednja turistička škola, Novi Beograd, Srbija

Dorđe Stojanović

Akademija strukovnih studija Beograd, OdsekVHŠ, Beograd, Srbija

Izvod

Deca predstavljaju najosetljiviji deo jednog društva i deo najmladje kategorije putnika. Dečijim turizmom se smatraju putovanja do 14. godine. Ovaj vid putovanja predstavljaju okosnicu razvoja turizma Divčibara, kao i mnogobrojnih destinacija širom naše zemlje. Divčibare predstavljaju tradicionalnu destinaciju – visoravan, koja se nalazi u centralnom delu planine Maljen. Prirodne vrednosti i povoljan geografski položaj doprineo je da prema Divčibarama gravitira mnoštvo turista različitih kategorija, jer su one najbliže planinsko turističko mesto Beogradu i Vojvodini. Osnovni cilj rada jeste da pokaže uticaj dečijih putovanja na razvoj turizma i ugostiteljstva na Divčibarama, kroz uporednu analizu ostvarenih noćenja dečijeg boravka u odnosu na ukupni turistički promet Divčibara.

Cljučne reči: Divčibare, razvoj, dečiji turizam, ugostiteljstvo, hoteli

UVOD

Divčibare se nalaze u centralnom delu Maljena na udaljenosti od 38 km od Valjeva, 110 km Beograda i predstavljaju poznatu planinsko-klimatsku turističku lokaciju. Divčibare su poznato planinsko turističko mesto – visoravan, koja leži na nadmorskoj visini od 980 m. Sa svih strana su okružene visovima Crnog vrha (1098 metara), Paljbe (1051), Golupca (1044), Kraljevog stola (1104) . koji ih štite od vetrova, ublažavaju klimu, a istovremeno predstavljaju mesta sa kojih se pruža izvanredan vidik na bližu okolinu. Pored odličnog geografskog položaja i sve bolje saobraćajne povezanosti kroz izgradnju autoputa Miloš Veliki, ova destinacija dobija sve bolji položaj kroz blizinu i relativno kratak put od glavnih emitivnih područja naše zemlje tj., Beograda i Vojvodine. Pored odličnog geografskog položaja, celokupna površina Maljena sa Divčibarama predstavlja pravi mozaik prirodnih i antropogenih vrednosti ovog kraja (Pjevač, 2002). Zahvaljujući dobrom geografskom položaju Divčibare imaju blagu i prijatnu planinsku klimu. Do njih dopiru vazdušne mase iz

Mediterana i sukobljavaju se sa vazdušnim masama Karpata i Panonske nizije, čime se može objasniti prisustvo joda u vazduhu što je Divčibare proglasilo vazdušnom banjom. Na osnovu posmatranja klime u jednom dužem periodu od strane Balneoklimatološkog instituta Srbija iz Beograda 1963. godine Divčibare je proglašeno za "Klimatsko lečilište". Pogodna je za lečenje: neurovegetativnih poremećaja, hroničnog bronhitisa, bronhijalne astme, anemije (Loma, 1993). Divčibare predstavlja planinsku turističku destinaciju, koja pre svega zadovoljava rekreativne potrebe turista i obiluju velikim prirodnim bogatstvima. Pored rekreativnih potreba koje se manifestuju željom za odmor, begom od svakodnevnice iz velikih gradova i buke koja se stvara u njima, sve više se pominje integralna potreba gde se pored rekreativnih zadovoljavaju i kulturne potrebe turista. Iako je Divčibare svoj razvoj bazira na razvoju zdravstveno-rekreativnog, izletničkog, a pogotovu dečijeg turizma. Izgradnjom hotela Crni Vrh, koji je u vlasništvu našeg poznatog košarkaša Miloša Teodosića, Divčibare je dobilo novi segment turističke ponude. Pored samog hotela, izgrađen je veliki sportski centar koji sadrži: zatvorenu halu sportova, veliki fudbalski teren sa veštačkom travom, veliki broj otvorenih betonskih terena za razne sportove, tako da su Divčibare kroz pomenutu izgradnju postala i destinacija sportskog turizma. (Vujić i drugi, 2021)

Dečiji turizam u teoriji je definisan kao putovanja dece do 14. godina, koja podrazumevaju celodnevni program aktivnosti (Jovičić, 2013). Deca su prirodno veoma radoznala o novim zemljama, uzbuđena su što uče nove stvari i uvek žele da saznaju više o zanimljivim mestima koja mogu posetiti, hranu koju će probati ili aktivnosti u kojima mogu učestvovati (McGladdery i Lubbe, 2017). Predmet istraživanja ovog rada jeste prikaz uticaja dečijeg turizma na razvoj turizma na Divčibarama, kroz uporednu analizu ukupnih dolazaka i noćenja turista u 2022. godini, i broj noćenja ostvaren kroz dečiji turizam.

PREGLED LITERATURE

Uvidom u stručnu literaturu, sa teorijskog aspekta dečiji turizam nije dovoljno istražen, mada u praktičnom pogledu predstavlja oslonac poslovanja hotelskih i drugih objekata i destinacija kako Divčibara, tako i drugih destinacija u našoj zemlji. Obrazovni turizam je nedovoljno istražen u literaturi, potrebno je da se argumentuje da to proizilazi iz nedostatka konsenzusa u pogledu prirode i obima obrazovnog turizma kao teorijskog koncepta i tržišnog segmenta (Mirzadavlatova & Akhrorova, 2022).

Dečiji turizam u našoj zemlji jeste najzastupljeniji kroz organizovan boravak dece predviđen u uravnoteženim školskim planovima i programima. Prema propisima naše zemlje razlikuju se dva tipa putovanja: nastava u prirodi i eskurzije. Nastava u prirodi je oblik obrazovno-vaspitanog rada kojim se ostvaruju obavezni nastavni predmeti, izborni programi, projektna nastava i vannastavne aktivnosti iz plana i programa nastave i učenja za prvi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja - u klimatski pogodnom mestu iz zdravstveno-

rekreativnih i obrazovno-vaspitnih razloga. Ekскурzija je oblik obrazovno-vaspitanog rada koji se ostvaruje van škole(Pravilnik o organizaciji i ostvarivanju nastave u prirodi i eskurzije u osnovnoj školi, "Sl. glasnik RS", br. 30/2019).

Nastava u prirodi predstavlja specifičan oblik vaspitno-obrazovnog rada koji podrazumeva kontinuiranu realizaciju nastavnog procesa tokom školske godine, u prirodnom ambijentu, pri čemu bi se takvo okruženje koristilo kao podsticaj i neposredni izvor znanja u nastavi i prijatan ambijent za celovit psihofizički razvoj učenika(Dubljanin i dtugi,2019). .Cilj je da deca-učenici u neposrednom boravku u prirodi, pedagoškim delovanjima poboljšaju zdravlje, psiho-socijalni i fizički razvoj(Đokić i drugi, 2021). Nastava u prirodi obično podrazumeva duži boravak dece. Sedmodnevni ili desetodnevni boravak pruža deci da se fizički okrepe i provedu na čistom vazduhu izvesno vreme u igri i zabavi. Aktivnosti u prirodi predstavljaju niz sportskih i drugih sadržaja koji se odvijaju u prirodnomambijentu uz pomoć naučnih disciplina, koje su u službi bezbednijeg boravka na otvorenom uz uvažavanje svih prirodnih zakonitosti i poštovanje i očuvanje prirode(Miletić & Savić, 2006).

Ekскурzioni turizam kao oblik putovanja na bliže destinacije ima dugu tradiciju i saznanj karakter. Ekскурzije predstavljaju jedan od specifičnih oblika turističkih kretanja i kao takve mogu se posmatrati sa aspekta njihovog velikog udela u turističkom prometu na turističkom tržištu Srbije. Potražnja za ovim vidom turističkih putovanja je konstantna, čime se ističe njihov ekonomski značaj. Tematske ekскурzije dece u zaštićenim područjima razvijaju interesovanje za prirodu i doprinose sticanju ekoloških navika. Na taj način, deca se upoznaju sa načinima zaštite životne sredine, negujući pozitivan odnos prema vrednostima očuvane prirodne sredine, što predstavlja šansu za podizanje nivoa ekološke svesti budućih naraštaja. Ekскурzije kao oblici vannastavnih aktivnosti u školama predstavljaju specifične oblike turističkih kretanja u kojima su učesnici najčešće đaci (đačke ekскурzije). Jedna od karakteristika im je međusobno poznavanje učesnika, odnosno homogenost (zatvorenost) turističke grupe. Predstavljaju vrstu putovanja koja se preduzimaju u cilju realizacije teoretskog dela nastave izvan učionice, pa se u zavisnosti od izbora itinerera ekскурzije učesnicima pruža mogućnost da neposredno posmatraju, istražuju i učestvuju u pojavama i procesima koji čine deo sadržaja nastavnih planova i programa(Stanić-Jovanović, 2015).

Đačka putovanja „turistički paket/aranžman", su od velikog značaja za razvoj pokrajine Vojvodine, može da oživi i manje sredine, jer i one imaju sigurno šta da ponude, kao i da doprinos njihovom bržem privrednom oporavku i razvoju. Turistička atrakcijska osnova svake destinacije predstavlja uslov za kreiranje optimalnog turističkog proizvoda. Stara očuvana gradska jezgra, tipični vojvođanski salaši, brojna posetilišta sa originalnom turističkom ponudom su idealni cilj za učenike koji svakodnevno provode vreme uz televiziju, računare i telefone(Ostojić, 2016). U literaturi su prisutna i mišljenja da se upravo kroz obrazovna putovanja postakne i održivi razvoj turizma Srbije, sa jedne strane kroz razvoj kvaliteta obrazovanja, jačanje povezanosti sa

lokalnom zajednicom, razvijanje svih potencijala dece i njihovo dovođenje do uče i saznanju više o svojoj lokalnoj zajednici, dok sa druge strane kroz unapređenja smeštaja, metoda i tehnika rada, kao i boljeg osposobljavanja turističkih vodiča kako bi mogli da praktikuju različite vrste obrazovnog turizma. Značaj obrazovnog turizma za održivi razvoj turizma u Srbiji potrebno je podržavati i promovisati kroz različite promocije, akcije, projekte i razmenu dobrih praksi (Lukić & Andjelković, 2019). Često se ističe da je najznačajnija komponenta kulturnog turizma upravo eskurziona putovanja, tj., da se kroz obrazovanje uči o kulturnim vrednostima i dobrima specifične destinacije (Kačavenda-Radić, 2013). Određen broj autora takodje, smatra da se kroz eskurziona putovanja obrazuju budući turistički radnici tj., vodiči, agenti i brojni drugi oblici poslova u turističkoj privredi (Dembovska i drugi, 2016).

ANALIZA UČEŠĆA DEČIJEG TURIZMA U TURISTIČKOM PROMETU DIVČIBARA

Materijalna baza razvoja turizma na Divčibarama je dobro razvijena. Ugostiteljska ponuda Divčibara, prema podacima sa kraja 2021. godine raspolaže sa preko 2200. ležaja. Na Divčibarama se nalaze dva hotela kategorisana sa 4*, a to su: Hotel Crni Vrh i hotel Rojal, pored njih jedan hotel sa 3*, tj hotel Divčibare i tri hotela sa 2*, a to su: hoteli Maljen, Pepa i Heba. Pored zdravstveno-rekreativnog turizma, na ovoj destinaciji je afirmisan i dečiji turizam, te postoji solidan broj i dečijih odmarališta i to, odmarališta Stevan Filipović, Mladost, IMT, Pančevačko odmaralište i dr. Smatra se da skoro polovina pristunih ležaja na Divčibarama spada u grupu komplementarnog smeštaja. Pored navedenih objekata, na ovoj destinaciji postoji veliki broj apartmana, privatnih vila i kuća za iznajmljivanje. Uz ugostiteljsku ponudu, na ovoj destinaciji je prisutno i mnoštvo dodatnih sadržajima među njima: dve ski staze, staze za šetnju, avantura park, razni parkovi za decu, kao i veliki broj sportskih terena (www.tov.rs - [cajt](#) Туристичке организације Ваљево).

Kao i svaka destinacija, tako su i Divčibare u zadnjih par godina doživele pad turističkog prometa, tj., broja dolazaka i noćenje na pomenutoj destinaciji, pre svega posredstvom virusa COVID-19. Na Divčibarama su razvijeni brojni vidovi turizma, tokom korone, naša država je na različite načine pokušavala da razvije turizam naše zemlje, pre svega domaći, ali ono što je najviše negativno uticalo na razvoj turizma ove destinacije jeste potpuna zabrana različitih oblika dečijeg turizma: nastave u prirodi, eskurzije, kapovi i drugi oblici. Turistički promet Divčibara u vreme korone je dosta dobar, u odnosi na nivo naše države gde je pad dolazaka i noćenja negde oko 50%, na Divčibarama je taj trend dosta manji i kretao se u opsegu oko 7%, što je svakako nezarmeljivo za dati period. Upravo se u ovoj statistici ogleda i značaj dečijeg turizma, da nije bilo već pomenutih ograničenja sigurno bi danas na Divčibarama bio veliki porast turističkog prometa (Vujić i drugi, 2023).

Tabela br.1. Broj dečijih turističkih noćenja na Divčibarama u 2022. godini

Naziv objekta	Broj noćenja	Učešće dečijih poseta
Dečije odmaralište Stevan Filipović	45.000	95%
Hotel Maljen 2*	18.000	90%
Hotel Heba 2*	20.000	80%
Hotel Pepa 2* sa konačištem	15.000	50%
Hotel Divčibare 3*	5.000	20%
Dečije odmaralište Mladost	5.000	95%
UKUPNO	108.000	143.984 noćenja na Divčibarama(2021)

Izvor: Istraživanje autora

U tabeli br. 1 prikazana su noćenja ostvarena posredstvom dečijeg turizma na Divčibarama. Kao što je već u radu spominjano, još jednom se potvrđuje, a to je da su Divčibare pre svega destinacija već tradicionalno dečijeg turizma. Pored navedenih objekata na Divčibarama postoje još dva visokokategorisanih hotela, ali se oni ne nalaze u tabeli, jer su okrenuti ka drugoj klijenteli. Možemo reći da hoteli Maljen, Heba, i dečija odmarališta strožeri razvoja dečijeg turizma na ovoj destinaciji, dok sam samo učešće u prometu govori da su klijentela upravo deca i njihova putovanja. Sa druge strane imamo primere hotela Divčibare i Pepa, kojima boravak dece svakako znače, ali nisu jedina klijentela, tj ostavljaju prostora u popuni kapaciteta i drugim potencijalnim korisnicima.

Tokom 2021. godine na Divčibarama je boravilo nešto preko 44082. turista, od toga 992. strana državljanina, koji su ukupno ostvarili 143984. noćenja, 3968. noćenja stranih turista. Prema dostupnim podacima za period januar – septembar 2022. godine, Divčibare je posetilo nešto preko 30000. turista koji su ostvarili preko 95000. noćenja. Posmatrano za isti period iz 2021. godine, rast za prvih 9 meseci jeste između 20-25% turističkog prometa (Informacija o turističkom promenu za period januar-septembar 2022. godine, <https://mtt.gov.rs/tekst/93/sektor-za-turizam.php>) Prostim proporcijom ukupnog prometa i noćenja posredstvom dečijeg boravka dolazimo do zaključka da je učešće dečijeg turizma na Divčibarama 72%.

ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog u radu, može se zaključiti da su dečija putovanja nosilac razvoja turizma na Divčibarama. Može se reći da Divčibare ispunjavaju veliki broj uslova vezanih za iskorišćenost svake turističke destinacije. Status vazdušne banje, veoma dobar geografski položaj i sve bolja saobraćajna povezanost sa centrima turističke tražnje, prirodne i antropogene vrednosti same destinacije a i okoline mogu zadovoljiti boravak svakog gosta. Materijalna baza je sve raznovrsnija, posle godina čekanja Divčibare su dobile i luksuznije hotele sa 4* i tek se očekuje gradnja novih. Prirodni vrednost i ulaganja privatnog

sektora nije dovoljno za brzi razvoj turizma, potrebno je uključenje lokalnih samouprava i same države kako bi se unapredila pre svega opšta komunalna infrastruktura bez koje nema daljeg napretka. Divčibare predstavljaju staru tradicionalnu turističku destinaciju naše zemlje, koja je maksimum svog životnog stadijuma doživela 80.tih godina prošlog veka kao najposećenija destinacija naše zemlje posle Beograda i Vrnjačke Banje.

Kriza koja je zadesila celokupno turističku industriju posredstvom virusa COVID-19, pogodila je i tržište dečijeg turizma. Nažalost tokom korone i posle nje na Divčibarama je zatvoren jedan deo dečijih odmarališta , a od ranije su prestali sa radom Pančevačko odmaralište , odmarališts Zmaj i Stari Grad. Posredstvom nadležnih institucija i rekonstrukcija pomenutih objekata svakako bi doprinela još većem razvoju ove vrste turizma i razvoju same destinacije. Svaka vrsta turizma tako i dečija putovanja imaju određene prednosti i mane. Glavni nedostatak vezan za dečiji turizam je svakako cena, dok su prednosti mnogobrojne: masovnost učesnika, tradicionalna usluga na bazi kvalitetnog smeštaja hrane i prostora za animaciju.

Dečiji turizam već egzistira i ima uzlaznu putanju, Divčibare kao destinacija ima dosta toga kvalitetno da ponudi, ali zahtevaju se još veća ulaganja u opštu infrastrukturu. U narednom periodu treba učiniti mnogo više za njenu obnovu i razvoj jer nema turizma bez infrastrukture i bez brzog i udobnog pristupa turističkim lokacijama.

LITERATURA

- Dembovska, I., Silicka, I., & Ľubkina, V. (2016, May). Educational tourism in the training of future tourism professionals. In SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference ,Vol. 4, pp. 245-255.
- Dubljanin, S., Mihajlović, D., & Radović, V. (2019). Komparativna analiza modela nastave u prirodi u Srbiji i skandinavskim zemljama. *Teme*, 43(1), 175-190.
- Đokić, M., Srećković, S., & Ivanovski, A. (2021). REKREATIVNE AKTIVNOSTI I NASTAVA U PRIRODI ZA DECU. In *BOOK OF ABSTRACTS* (p. 43).
- Informacija o turističkom promenu za period januar-septembar 2022. godine, <https://mtt.gov.rs/tekst/93/sektor-za-turizam.php> (10.11.2022. godine)
- Јовичић Д.,(2013), Увод у туризмологију, Географски факултет Београд.
- Каћавенда-Радић, N. (2013). School excursions: The nexus of pedagogy, andragogy and tourism. *Andragoške studije*, (1), 161-182.
- Loma B., (1996) , Divčibare, Kolubara, Valjevo.
- Lukić, D., & Andjelkovic, S. (2019, July). EDUCATIONAL TOURISM FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SERBIA. In *Tourism International Scientific Conference Vrnjačka Banja-TISC* ,Vol. 4, No. 2, pp. 327-345.
- McGladdery, C.A. and Lubbe, B.A. (2017), "Rethinking educational tourism: proposing a new model and future directions", *Tourism Review*, Vol. 72 No. 3, pp. 319-329. <https://doi.org/10.1108/TR-03-2017-0055>
- Mirzadavlatova, K., & Akhrorova, K. (2022). TOURISM FOR KIDS. *Scientific progress*, 3(2), 120-124.

- Miletić, K. Savić, Z., (2006), Perspektiva aktivnosti u prirodi kao sastavnog dela programa nastave fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, Međunarodni simpozijum FIS-Komunikacije 2005, pp 54.
- Ostojić, N. (2016). Efekti ekscurzije učenika osnovne škole kao oblik obrazovno-rekreativnih i turističkih kretanja u Vojvodini, doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja – ACIMSI
- Pjevač N.,(2002) Valjevske planine-mogućnosti razvoja turizma, Zadužbina Andrejević, Beograd.
- PRAVILNIK O ORGANIZACIJI I OSTVARIVANJU NASTAVE U PRIRODI I EKSKURZIJE U OSNOVNOJ ŠKOLI ("Sl. glasnik RS", br. 30/2019
- Stanić-Jovanović, S. (2015). Educational role of excursion tourism. *Turističko poslovanje*, (15), 125-133.
- Vujić. M., Stojanović. Đ., Vujić. T. (2021). „Kvalitet hotelske usluge u funkciji razvoja sportskog turizma na Divčibarama“. Međunarodna konferencija „SED-21“, Akademija strukovnih studija Zapadna Srbija, Užice.
- Vujić, M., Stojanović, Đ., & Vujić, T. INFLUENCE OF COVID-19 ON DEVELOPMENT OF TOURISM IN DIVČIBARE IN THE LIGHT OF DESTINATION FOR HEALTH AND RECREATIONAL TOURISM, Zbornik radova, Prva Međunarodna konferencija CASB: Zdravstveni turizam i ugostiteljstvo, Akademija strukovnih studija Beograd, pp.69-74.
- www.tov.rs (sajt Туристичке организације Ваљево, 10.11.2023.)